

Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

**Матеріали
XXVII наукової конференції
здобувачів вищої освіти**

Випуск 40

Одеса – 2021

ОБРАЗ ІВАНА СІРКА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Камбур Ю.

Усяк народ свято береже пам'ять про своїх визначних людей, возвеличує та прославляє їх, величається ними перед всім світом, адже з них складається значущий історичний авторитет нації. Серед славних українців особливе місце посідає постать Івана Сірка, всеславного кошового отаману Війська Запорозького Низового, визволителя рідного народу.

Жоден український гетьман і отаман не мав такого успіху у боротьбі з кримськотатарськими та турецькими ордами, як він, за що отримав безкрайню любов, схвалення, визнання та підтримку сучасників. Першорядною метою всіх своїх походів Сірко ставив звільнення співвітчизників з полону Кримського ханства та Османської Порти. Нескінченна любов до Батьківщини поєднувалася в ньому з особистою відвагою, сміливістю, хоробрістю та яскравим талантом полководця.

Образ цього козака-характерника знайшов відбиття і в літературних творах. Нікому як Іванові Сірку, не вдалося відчутити дух народу, його найпотаємніші та найприхованіші поривання. Ось тому народ увічнив образ свого мужнього захисника інтересів українського суспільства в невмирущих думах і піснях:

«Та, ой, як крикнув же та козак Сірко.
Та, ой, на своїх же, гей, козаченьків:
«Та сідлайте ж ви коней, хлопці-молодці,
Та збирайтеся до хана у гості!»
Та туман поле покриває.
Гей, та Сірко з Січі та виїжджає.
Гей, та ми думали, та ми ж думали.
Що то орли та із Січі вилітали, —
Аж то військо та славне Запорозьке
Та на Кримський шлях з Січі виїжджало.» [4]

Питання визначення унікальності та незрівнянності української душі, духу оборонця Батьківщини і нині залишається актуальним. Якщо у сьогоднішні досить вичерпні та ґрунтовні дослідження фольклору дають змогу усвідомити, яким бачили Івана Сірка українці, то робота з літературними текстами наразі ще триває. Враз спадають на думку популярні твори Марії Морозенко «Іван Сірко – великий характерник» та «Іван Сірко – славетний кошовий», де читач глибоко занурюється у певні періоди життя козака – «життя, овіяне легендами і сповнене карколомних пригод.» [3, с. 54]

Значний полководець і політичний діяч, а також неоднозначна людина з доволі непростою долею – все це про вшанованого козака-характерника. Читач

може прослідкувати весь його життєвий шлях від першого до останнього дня. Ані однієї хвилини спокою, ані одного дня непотьмареної радості. Бачиться, ніби ось-ось прорив у щасливе та світле майбутнє, але з-за лінії горизонту вже насувається страшна гроза. Життя в непослабному напруженні й відвойовуванні власного «місця під сонцем». І не кожен здатен витримати такі перевірки на міцність, але Іван (уроджений Половець) і не є простим, пересічним чоловіком. Тому, відповідно, випробування йому випадають лише ті, з якими йому щастить впоратися на відмінно.

Неоднозначною є оцінка діянь Івана Сірка у творі «Із сьомого дна» Я. Бакальця та Я. Яроша. Тут кошовий предстає перед нами не просто як один із галереї опоестизованих фольклорних образів. Хоча й не представлений як центральний образ, але все ж таки можна прослідкувати саме зображення яскравої, романтичної особистості, індивідуалізованого етнокультурного героя. У історичному романі добу Руїни репродуковано шляхом поєднання реального і невідомого, непізнаного світів. Кожний із письменників обирає конкретний момент у житті Івана Сірка і за допомогою домислу та вигадки, а також відповідно до фольклорної трансформації або добре задокументованих даних, представляє власну художню модель образу. У пантеоні української козаччини зірка неоціненного козака-характерника сяє і як спартанською, так і політичною мужністю. Це постать, що безумовно гідна уваги. «Козаки обирали Івана Сірка вісім разів поспіль кошовим. У п'ятдесятьох чотирьох битвах (за деякими джерелами – у п'ятдесятьох сімох) він здобув перемогу і тільки в одній зазнав поразки. Брав участь у тридцятирічній війні, де, взявши фортецю Дюнкерк, був визнаний козаками та французами геніальним та унікальним стратегом» [1, с. 445].

Багатогранний образ Сірка втілено у романі «Засвіти» А. Химка. Автор художньо розкриває здібності Сірка-стратега, наділяючи його всіма тими рисами, які мали козаки-характерники, а також згодом пояснює етимологію прізвиська і прізвища: «Сірко, бо його завжди супроводжував собака Сірко...він сів, де стояв, і намацавши м'яку і теплу шерсть Сірка, став гладити пса, а той боязко підліз впритул і почав лизати вдячно руку» [7, с. 214].

Що до етимології слова «Сірко», то А. Химко взяв за основу відомості зі словника Б. Грінченка: «Собака сірої масті» [5, с. 128]. У змісті твору значення слова доволі розширено, адже його пов'язано із характерництвом Івана Сірка: «...від жалю за Сірком чи з великого гніву на звірів, як у сні, посунув на сірого. І, дивно, вовк злякався його, закрив витягнуту наперед пащеку, клацнувши зубами, поволі опустил войовниче наставленого хвоста й став відступати бокуючи» [7, с. 215]. Всі закляті вороги боялись навіть вимовляти ім'я Сірка. Зокрема, у цьому ж історичному творі наголошено: «Недарма цей шайтан собаче назвисько має, охороняючи, як пес, свій край і люд» [7, с. 217].

У Малій енциклопедії «Українське козацтво» зазначено: «Сірко був міцно пов'язаним із Запорозькою Січчю. Після Переяславської ради 1654 року запорожці, в т. ч. й Сірко, відмовилися присягати на вірність цареві Олексію Михайловичу. По смерті Б. Хмельницького Сірко стає однією із чільних постатей у політичному житті України. Під час гетьманування І. Виговського Сірко підтримував антиурядову опозицію, був одним з її керівників, що значною мірою зумовило скинення Виговського» [6, с. 445].

У цілому, у творів, в котрих згадується Іван Сірко, можна помітити, що в художній літературі він постає перед читачами і як проста, звичайна людина, як кошовий отаман Запорозької Січі, і насамперед як мужній, талановитий та хоробрий козацький воєначальник, захисник українського народу.

1. Бакалець Я., Яріш Я. Із сьомого дна. 2-е вид., стереотип. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 445 с.
2. Морозенко М. Іван Сірко великий характерник. Львів: Вид-во Старого Лева, 2010. 165 с.
3. Морозенко М. Іван Сірко славний кошовий. Львів: Вид-во Старого Лева, 2013. 265 с.
4. Народна пісня «Та, ой, як крикнув же та козак Сірко» / <https://ukrclassic.com.ua/katalog/usna-narodna-tvorchist-ta-davnya-ukrajinska-literatura/1464-ta-oj-yak-kriknuv-zhe-kozak-sirko>
5. Словарь української мови = Словарь украинского языка : у 4 т. / збір. ред. журн. "Киевская Старина" ; упоряд. Б. Грінченко. [Репр. відтв. вид. 1907-1909 рр.]. Т. 4.: Р – Я. Київ : Вид. АН УРСР, 1959. 563 с.
6. Українське козацтво: мала енциклопедія/ С. В. Абросимова та ін. К.: Генеза, 2001. 568 с.
7. Химко А. Засвіти: історичний роман. К.: Рад. письменник, 1990. 447 с.

«ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Маркович Т.

Повість «Тіні забутих предків» була написана Михайлом Коцюбинським у 1911 році. Автор написав її під враженням на час перебування у селі Криворівня. Його заворожили колорит села і традиції гуцульського народу, і цього було достатньо щоб під таким враженням написати цілу романтичну повість. Темою «Тіні забутих предків» є зображення тогочасного життя гуцулів, велике кохання, традицій і їх вірувань.